

БУГУНГИ ЁШ АВЛОДНИ АХЛОҚИЙ, КОГНИТИВ ВА ЭСТЕТИК
ТАРБИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА КИТОБОТ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ
Ахмедова Назокат Эркиновна
Фарғона Давлат Университети Тасвирий санъат кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақола бугунги кунда кўплаб мамлакатларда глобал муаммога айланиб бораётган китобхонлик ва ўсиб келаётган ёш авлодни китоб ўқишга бўлган қизиқишини ошириш, уни китобат тарихи билан яқиндан таништиришдан иборатдир.

Калит сўзлар: Китобат санъати, ҳаттотлик санъати, қўлёзма, китобхонлик, уст муқова, иллюстрация, Искандар Икромов.

Аннотация: эта статья направлена на повышение уровня чтения и интереса молодого поколения к чтению, а также на ознакомление их с историей книг, которое сегодня становится глобальной проблемой во многих странах.

Ключевые слова: Книжное искусство, каллиграфия, рукопись, чтение, обложка, иллюстрация, Искандар Икрамов.

Annotation: This article aims to increase reading and the interest of the younger generation in reading, which is becoming a global problem in many countries today, and to acquaint them with the history of books. the art of color, portraiture, pattern, and even calligraphy is skillfully depicted with high taste.

Keywords: Book art, calligraphy, manuscript, reading, cover, illustration, Iskandar Ikramov.

Бугунги кунда шу кадар кўп китобдан фойдаланамизки, қўлимизда ушлаб турган ушбу буюм инсоният тарихининг нодир дурдонаси эканлигига ҳатто аҳамият ҳам бермаймиз. Ҳалқимиз азал-азалдан илм олишга, китоб ўқишга чанқоқ. Маълумки, китоб барча халқлардаги каби Шарқдаям ақл чироғигина эмас балким, алоҳида эъзоз манбаи ҳисобланган. Қўлёзма китобат санъати ўз бошидан энг тушкун дамларни кечирган вақтларда ҳам халқни унга бўлган ҳурмат ва эҳтироми сўнмади.

Дастлабки кутубхонани пайдо бўлиши жуда қадим замонларга бориб тақалади. Буюк олим Абу Али ибн Сино X асрда Самонийларнинг кутубхоналарида ишлагани маълум. XII асрда китобат санъатида меъморчиликка хос безаклардан, фойдаланишгани кўзга ташланади.

Китобат санъатининг кейинги ривожланиш даври Амир Темур ва Темурийлар, улар томонидан турли минтақалардан Мовароуннаҳр ва Хуросонга олиб келинган китобат санъати усталари номи билан боғлиқ. Амир Темурни машҳур кутубхонасида турли халқлар тилида турли мамлакатлардан келтирилган қўлёзма китоблар сақланганлиги хақида маълумотлар мавжуд. Маълумки, темурийлар даврида, хусусан, Амир Темир (1370-1405), Шохруҳ Мирзо, Мирзо Улуғбек ва Бўйсунқур Мирзо (1409-1449), Султон Ҳусайн, Алишер Навоий ҳамда Камолиддин Бехзод (1449-1506) даврида нафис санъат ўзининг баракали уч тараққиёт босқичини босиб

Ўтди. Абдумажид Мадраимов Алишер Навоий асарларида китоб яратиш ёки китобот санъатига оид маълумотлар салмоқли ўрин тутиши ҳақида, жумладан “Хамса” таркибидаги дostonлари, “Хазойин ул маоний” девони, “Махбуб ул-қулуб” ва бошқа асарларида китобот санъатига тааллуқли фикрлар, кузатишлар талайгина учрашини айтиб ўтади. Ўзбекистон Қахрамони, профессор, навоийшунос олима Суйима Ғаниеванинг аниқлашича “Мажолис ун-нафоис” тазкирасида тўрт юз эллик тўққиз шоир, адиб, тарихчи, олим ва давлат арбоблари ҳақида маълумотлар келтирилган, мазкур ижодкорларнинг элликтаси китобот санъатига дахлдор эканлиги кўрсатди”.

Темурийлар даврида китобот ва миниатюра санъати XIV–XV асрларда янги тараққиёт босқичига кўтарилди. Тарихчи Хондамир Темурийлар авлоди Мирзо Бойсунқур тарбияси ва риояти билан хушнавис, мусаввир, наққош, ва жилдсозлар етишди. Улар катта иззат ва ҳурматда китобот санъатининг юксак намуналари бўлмиш ноёб қўлёзма асарларни яратиш йўлида машғул эдилар, деб ёзади¹.

Қўлёзма китобнинг яратилишида бадиий ижоднинг турли соҳа вакиллари иштирок этишган. Аммо унинг бош яратувчиси ҳатто бўлган. У нозик таъбли китобхонни эҳтиёжини қондириш учун табиий иқтидоридан ташқари бор савод ва меҳнатсеварлигини ишга солган. Чунки қўлёзма китоб яратишга ойлаб эмас, балким йиллаб вақт кетган. Қўлёзма китобларни муковаларини уста саххофлар безашган. Бу касб қадимдан амалий санъатнинг алоҳида соҳаси ҳисобланган.

Китоб чоп этиш тарихи ва ҳозирги кунини билиш учун улар тарихини ўрганиш керак. Ўтмиш рассомлари ижодини ўрганиш бу ишда самаралидир. Республикамизнинг таниқли рассомларидан бири сифатида машҳур графикачи рассом Искандар Икромов меъросини ўрганиш жуда ўринлидир.

И. Икромов бадиий адабиёт намуналари иншо этган китобларда кўплаб китоб безаш санъатида миллий анъаналарни қўллай билган, безаклар асарларда ёркин ва бетакрор кўринишларда намоён бўлади, шу давр безатиш услуби янги замонга ҳам мос бўлиб, яхши самара беради деб ўйлаймиз. Шунингдек мазмунли яшаб ижод этган, бизга намуна қилиб қолдирган Т. Мухаммедов, Қ. Башаровлар ижоди меъросини бўлажак мутахассисларга тўлақонли етказиб, ана шундай етук рассомлар фаолияти тўғрисида кўплаб иловалар албатта дарслар жараёнида фойдаланилиши керак албатта. Маълумки, мамлакатимизда кўплаб график рассомлар самарали ижод этиб келмоқдалар. Улар кургазма учун санъат асрлари яратиш билан биргаликда китоб безаш ишлари билан ҳам мунтазам шуғулланиб келмоқдалар. Улардан А. Мамажонов, Ф. Башарова, Т. Сайдуллаев, Н. Ҳакимов, Х. Содиков, О. Восихоно вларни санаб ўтишимиз мумкин.

Маълумки китоб тузилишининг ўзига хос томонлари бор. Улар устмуқова, муқова китоб саҳифаларини муҳофаза қилувчи варақлар, китобнинг унвони,

¹ Хондамир. Хабибус-сийяр. - Техрон, 1270. 2- жилд, 622 – саҳифа.

ички безаклари,ички суратли бетлари,хотима расмли беаги ва бошқа шунга ўхшаш қисмлардан иборатдир.Қадимги вақтларда китоб тайёрлаш қўлда ҳеч қандай ёрдамчи воситаларсиз бажарилиб,унинг муқовалари кўпинча чармдан тайёрланган.Чармнинг устидан эса яна бир махсус ғилофи, уст жилди бўлган,саҳифаларининг ҳар бири хошиялар билан ва рангдор миниатюралар билан безатилган .

Ҳозирги пайтда имкониятдан келиб чиққан ҳолда,мазмун моҳиятга қараб у барча график имкониятлар даражасида ,баъзан рангли суратлар билан, баъзан оқ-қора тасвири чизма тасвирилар билан безатилмоқда. Барча муқова ҳамда ички бетдаги суратларни рангли қилиб чиқариш кўпинча болаларга атаб чоп этиладиган бадиий адабиётларда кенг қўлланилади.Ҳозирги пайтда бундай қизиқ суратли китобларнинг аксарияти юмшоқ муқоваларда чоп этилмоқда. Сўнги пайтларда китоб безаш ишларида графикадан фойдаланиш нисбатан анча камайганлигини таъкидлаб ўтишимиз зарур.

Айни пайтда китоб беагида акварельда,ҳамда компьютер графикасида бажарилган расмлардан фойдаланилмоқда.Эътибор устмуқовага қаратилмоқда ва у рангдор тасвириланмоқда,китобнинг ички қисмлари эса соддароқ кўриниш касб этиб бормоқда.

Яна шуни ҳам алоҳида таъкидлаб ўтмоқ керакки, китоб безаш бадиий адабиётнинг мазмунини тўлдирадиган, унга мос келадиган бўлиши шарт, унга қизиқишнинг ортишида муҳим ўрин тутувчи омилдир .Чунки сурат тасвири сифатли бажарилганлиги китобнинг ўзига хос рекламаси вазифасини бажаради.

Интеллектуал дунёқарашнинг визуал билиш усули манбаи бу шубҳасиз – китобдир.Шуни аниқ англаб етишимиз зарурки китоб мутолааси умуммиллий муаммоларимиздан биридир

Ёш ўсиб келаётган авлодни эстетик идрокини шакллантиришда китобхонликни ўрни беқиёсдир,миллий эркин,илғор ғоя бу инновация. Рақамли иқтисодиёт ҳамда инновацион дунёқараш давр талаби талабига айланиб бормоқда. Мамлакатимиз ҳаётининг барча соҳаларини ривожлантириш, миллий тараққиётимизни янги босқичга кўтаришда инновациянинг ўрни ҳақида давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёев: “Инновация – бу келажак дегани, Биз буюк келажакимизни барпо этишни бугундан бошлайдиган бўлсак, уни айнан инновацион ғоялар, инновацион ёндашув асосида бошлашимиз керак. Шунинг учун биз Инновацион ривожланиш вазирлигини ташкил этдик ва унинг олдига аниқ вазифаларни қўйдик. Бу вазирлик нафақат иқтисодиёт соҳасида, балки бутун жамият ҳаётида энг муҳим лойиҳаларни амалга оширишда ўзига хос локомотив ролини бажаради, деб ишонамиз”², - деган эди.

Фойдаланилган адабиётлар

²Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.-Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2018. – Б.20.

1. Пугаченкова Г. А., Галеркина О.И. Миниатюрм Средней Азии в избранных образцах (из советских и зарубежных собраний). -М.: Изобразительное искусство, 1979.
2. Шарқ миниатюраси ва адабиёти Е.А.Полякова, З.И.Рахимова Тошкент. 1987 Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
3. Юлдашев И. Узбек китобатчилиқ терминологияси. – Тошкент: Фан, 2004.
4. Суйима Ғаниева. (1961). Алишер Навоий. Мажолис ун-нафоис. Илмий-танқидий матн. -Т.: Фан. 1961
5. Akhmedova Nazokat FACTORS OF DEVELOPMENT OF FINE ARTS// EuropeanScholarJournal<https://www.scholarzest.com> Vol.2No.9,SEPTEMBER2021,ISSN: 2660-55624.